

paralelizam između njegove naravi i navodno dominantne karakterne osobine stanovnika Dalmacije: *Parce mihi Domine, quia Dalmata sum*. “Smiluj mi se Gospodine, jer sam Dalmatinac.”

Ideja o potrebi prijevoda Bedekovićeva *Natale solum* rodila se u glavi barda povijesti književnosti sjeverozapadne Hrvatske Zvonimira Bartolića, kako to podsjeća u svojem *Proslovu* Juraj Kolarić. Profesor latinskog jezika na gimnaziji u Čakovcu Marko Rašić cijelo je desetljeće samozatajno, ustrajno i temeljito radio na prijevodu na hrvatski jezik i zaslužio da ga se kvalitetno, sa svom znanstvenom akribijom priredi za tisak. Glavni je urednik akademik Dragutin Feletar, koji na znanstvenom skupu *Josip Bedeković i njegovo djelo* (Štrigova, 30. rujna 2017.) reče: »Nije nikakvo čudo što je prijevod potrajao tako dugo, jer se radi o iznimno teškom tekstu, kako u jezičnom pogledu tako i u pogledu osoba, mjesta i česte uporabe neologizama. Latinski jezik Josipa Bedekovića vrlo je složen i na mjestima teško razumljiv.«

Rasprava o rodnom mjestu sv. Jeronima sigurno će potrajati i nikada se neće sasvim riješiti. Ipak, svaki čitatelj ovog velebnog Bedekovićeve djela u mnogočemu će biti iznenađen i zadivljen. Njegovo je značenje prevažno jer je riječ o prvoj monografiji neke regije u hrvatskoj historiografiji. To je ujedno i najkompletniji životopis sv. Jeronima u hrvatskoj kulturi te uopće prvi popis svetaca i blaženika Ilirika 18. stoljeća. Knjiga *Natale solum* u stvari je zadnje tako obilno djelo hrvatske latinističke književnosti.

Bedekovićeve *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Medimurju* prvorazredan je izdavački pothvat i kapitalni hrvatski doprinos 1600. obljetnici smrti crkvenog naučitelja iz našeg Stridona sv. Jeronima, a koja će se slaviti 2020. godine.

Tonči Trstenjak

Vinka Bešlić, *“Verherrlicht ist Gott in der Höhe ...”*: *Vom Jubel der Engel bis zum Jubel der gegenwärtigen Kirche nach Zeugnissen der Liturgie und der kroatischen Volksfrömmigkeit*. Bonn: LIT, 2014, 278 str.

Knjiga “Verherrlicht ist Gott in der Höhe ...”: *Vom Jubel der Engel bis zum Jubel der gegenwärtigen Kirche nach Zeugnissen der Liturgie und der kroatischen Volksfrömmigkeit* (“Slava Bogu na visini...”: Od klicanja anđela do klicanja današnje Crkve prema svjedočanstvima liturgije i hrvatske pučke pobožnosti) zapravo je doktorska disertacija, koju je Vinka Bešlić, školska sestra fra-njevka Mostarske provincije Svete Obitelji, napisala i obranila na Katoličko-bogoslovnom fakultetu Sveučilišta Friedrich-Wilhelma u Bonnu 2014. godine. Motiv klicanja kakav se nalazi na raznim mjestima rimske liturgije uspoređen je s konkretnim izričajem klicanja u hrvatskoj pučkoj pobožnosti, točnije s jednom karakterističnom hrvatskom božićnom popijevkom — Veselje ti navješćujem, puče kršćanski.

Važno je imati na umu da pohvala (slava) i zahvala bitno obilježavaju liturgiju Katoličke crkve. Teološki je jasno da je Bog dostojan naše pohvale i zahvale za tolike darove koje nam daje, među kojima su najveći stvaranje, otkupljenje i posvećenje. Pritom valja znati da one imaju i svoje lingvističko izvorište u riječi, kliktaju aleluja, koji prožima razne liturgijske čine, a aleluja upravo znači “hvalite Gospoda”. U našem današnjem bogoslužju usklik aleluja kao da ne dolazi toliko do izražaja koliko bi se očekivalo, jer se pjeva nekako suzdržano i bez posebnog oduševljenja. U srednjovjekovnim napjevima za taj usklik s vremenom su se na posljednjem samoglasniku a razvile bogate i opsežne melizmatičke skupine tonova, te su na taj način pjevači mogli snažno afektivno izraziti ushit i radost duše. Ushćenje

vjernika s vremenom dolazi mnogo jače do izražaja u pučkim napjevima. Kod nas Hrvata to se napose vidi u brojnim božićnim popijevkama (uskrsnih je manje!).

Knjiga ima četiri dijela, s uvodom i zaključkom. Donosi također opširnu listu kratica dokumenata crkvenog učiteljstva, sabora, bogoslužnih tekstova te drugih službenih dokumenata i općih kratica (str. 235–243), zatim bogati popis literature (str. 244–269) i šest notnih dodataka (str. 272–278). »Rad se ne bavi općenito motivom klicanja, već se usredotočuje na određenu vrstu klicanja, koje predstavlja bitan dio kako liturgijskog slavlja tako i drugih crkvenih slavljeničkih oblika i pobožnih vježbi [čina]«, piše autorica u uvodu (str. 13). Za takvo klicanje važan kontekst predstavlja kršćanska zajednica. Osim toga, postoji bitna razlika između pjevanja zajednice u liturgijskom slavlju ili okupljene zajednice prigodom pobožnosti i pjevanja u drugim prostorima i prilikama. Pritom važnu oznaku čini povezanost nebeskoga sa zemaljskim, božanskoga s ljudskim, što karakterizira pjevanje okupljene zajednice u Kristovo ime.

Klicanje, radosni navještaj uz pohvalu Boga, što su ga izrekli anđeli prigodom Kristova rođenja, odzvanja i danas u Crkvi u raznim oblicima. Motiv klicanja, kakav je sadržan u raznim slavljinama rimske liturgije, stavljen je u knjizi nasuprot konkretnomu izričaju klicanja u hrvatskoj božićnoj pjesmi *Veselje ti navješćujem*, koja je ustvari parafraza biblijskog teksta iz Evanđelja po Luki (2,8–20). Ovaj rad prinos je kojim se želi pokazati odnos liturgije i pučke pobožnosti, odnos napetosti između "objektivnih" predložaka crkvene liturgije i "subjektivnog" prisvajanja sadržaja kršćanskoga naviještanja.

Drugi poetski tekst, koji je autorica izabrala iz liturgije za usporedbu

s dotičnom pučkom popijevkom, jest *Sanctus* iz svete mise. U njemu, naime, dolazi do izražaja povezanost pjevanja nebeske zajednice sa zemaljskom, anđela i ljudi. Autorica se ne ograničuje samo na tekstove *Veselje ti navješćujem* i *Sanctus*, nego se osvrće i na druge pohvalno–slavljeničke tekstove. Tako se istraživanje provodi kroz različite razine i propituju posljedice koje se za vjernike mogu naći u motivu klicanja unutar bogoslužja.

U prvom dijelu knjige donosi se prikaz hrvatske crkvene glazbe: povijesni pregled s naglaskom na crkvenoj pučkoj popijevci. Šteta što nije uzet u obzir zanimljiv članak koji je napisao Albe Vidaković, najistaknutiji hrvatski crkveni glazbenik iz sredine 20. stoljeća, O hrvatskoj crkvenoj pučkoj popijevci, u publikaciji *Zajednička žrtva* (Zbornik pastoralno–liturgijskog tečaja u Zagrebu, 1962., br. 1), objavljeno u Makarskoj 1963. godine. Usput rečeno, autorica na str. 51 piše o popijevci *Zdravo, Majko Djevice*, ali ne spominje da je njezin skladatelj Vidaković. Vrlo je pohvalno što Vinka Bešlić dosta opširno prikazuje naše specifično glagoljaško pjevanje, za koje ispravno navodi da je ono »produkt staroslavenske crkvene popijevke, kojem se mogu pripisati elementi hrvatske pučke popijevke kao i gregorijanskoga koralala te bizantskoga pjevanja« (str. 60). Autorica tu i na drugim mjestima koristi uobičajen njemački izraz *Gregorianischer Choral*, kako se donekadno govorilo i na hrvatskom: *gregorijanski koral*. No riječ *koral* koristi se u širem smislu, primjerice postoji i *protestantski koral*. *Usto kor, koral, koralni* u konačnici znači *zbor, zbarsko pjevanje, zbarski*, ali ga izvode ne samo pjevači (*zbor*) nego i solisti (svećenik i drugi službenici kod liturgije). Stoga je bolje rabiti izraz *gregorijansko* (*grgurovsko*) pjevanje, kako je već kod nas sada uobičajeno. U njemačkom jeziku također se

može upotrijebiti takav izraz: Gregorianischer Gesang. Vinka Bešlić ističe da je obnova crkvene glazbe u Hrvatskoj imala veliki zamah, pronalazeći njegovanje raznolikih oblika: gregorijanskog pjevanja, glagoljaškog pjevanja i pučkih popijevaka. Hvali goleme napore koje su Hrvati uložili u čuvanje tradicionalnih oblika, kao i skladanje novih, »budući da je jedva nekom drugom narodu uspjelo pod spomenutim [nepovoljnim] okolnostima sačuvati raznolike oblike i mnoge načine pjevanja iz tradicije te istovremeno skladati nove crkvene popijevke za liturgiju« (str. 49). Uz tu pozitivnu konstataciju koja je utemeljena na činjenicama, moglo se spomenuti da crkvena (liturgijska) glazba i njezino izvođenje danas zapravo nije u tako izvrsnom stanju. U našim se crkvama, nažalost, nerijetko izvodi i posve neprikladna moderna glazba (pjevanje i sviranje) koja u sebi sadržava vrlo malo karakteristika vrijedne liturgijske glazbe. Istina, nije tako samo u nas, nego i u drugim dijelovima Crkve (pa i u Njemačkoj, u kojoj je autorica godinama djelovala i studirala).

Drugi dio bavi se poviješću, jezikom i recepcijom hrvatske božićne popijevke *Veselje ti navješćujem*. Obraduje povijest i stanje istraživanja popijevke, zatim tekstovno–lingvističku analizu teksta, teološku refleksiju pragmatičke analize, melodiju popijevke te biblijske i teološke vidike. Vinka Bešlić istražuje tekst sa sintaktičkog, semantičkog i pragmatičkog gledišta. Napominje da ta tri različita promatranja nije uvijek jednostavno odijeliti, jer se oni na mnogim mjestima međusobno isprepliću i preklapaju. Što se tiče autora teksta i melodije, on i dalje ostaje nepoznat, kao i kod drugih popijevaka koje pripadaju "kanonu" hrvatskih božićnih popijevaka. Kroz različite i detaljne analize autorica pruža sliku tekstovne poruke. U biblijskoj i sistematsko–teološkoj analizi ona obra-

duje glavne pojmove popijevke: narod Božji (puk kršćanski) i veselje (radost) te kristološke attribute kralj nebeski, slatki Isus (malo Dijete Isus), Spasitelj i Otkupitelj, Pastir svih pastira. Ističe kako su u hrvatskom narodu kroz božićne popijevke »dogma i himna, teološki izričaj i poetsko obličje povezani na jednostavan način« (str. 137).

U trećem, glavnom dijelu, donosi se refleksija o popijevci u svjetlu odnosa liturgije i pučke pobožnosti. Ovdje je riječ o crkvenim popijevkama koje su nastale iz pučke poezije. Zatim se prikazuju pojedini tekstovni motivi iz popijevke *Veselje ti navješćujem*, njezino korištenje u liturgijskom slavlju te govor o crkvenim popijevkama iz pučke pobožnosti u liturgiji. U tom je dijelu vrlo uspjela teološka refleksija nad popijevkom *Veselje ti navješćujem*, puče kršćanski. Autorica naglašava da u pozadini teksta stoji »izlaženje Boga iz sebe samoga« (Aussich–selbst–Heraustreten Gottes) koje Marija i pastiri kroz vjeru prepoznaju u Djetetu Isusu. Kod sintagmi sebe tebi žrtvovati i tebe, Bože, darivati podcrtava misao da pojam žrtve treba ovdje shvatiti kao znak nutarnjeg pristajanja čovjeka koji se želi predati Bogu. U tom smislu spremnost na žrtvu predstavlja bitni stav čovjeka prema Bogu (pred Bogom). Zanimljiv je odsjek u kojem se analizira s teološkog vidika tekst popijevke. Pritom ističe napose četiri glagola iz treće kitice: doći, darivati, pasti ničice i pokloniti se. Tekst te strofe glasi: »A pastiri došli skromno, padnu ničice — Oj Pastiru svih pastira, k nam obrati se — Dodosmo, donijesmo: sebe, Tebi žrtvovati — Tebe, Bože, darivati, slatki Isuse, pomiluj nas sve!«

Prije zaključka ovog dijela slijedi podnaslov u kojem se govori o himnu Sanctus iz euharistijske molitve. U zaključku Vinka Bešlić piše da se u ovom hvalbenom tekstu, kao i u *Veselje ti navješćujem*, uočava kako oba hvalospjeva

izriču slavu, Božju moć i snagu na nebu i na zemlji te o njima pjevaju. Njihovo suprotstavljanje i pojedini elementi mogu poslužiti Božjemu narodu za izričaj vjere ne samo kroz liturgijske tekstove, nego i kroz pučko pjesništvo. Pučki oblici izričaja vjere u pobožnosti Crkve mogu svakako biti zadržani, prije svega zato što otajstva vjere iskazuju narodu na jednostavan i razumljiv način.

Naslov je četvrtog dijela Motiv klicanja u liturgiji i pučkoj pobožnosti. Obuhvaća biblijske temelje hvalospjeva, zatim je o njemu govor od kličtaja anđela do kličtaja današnje Crkve te o sustavno-teološkim vidicima motiva klicanja.

Saborska Konstitucija o svetog liturgiji Sacrosanctum Concilium i pripadna obnova prekinuli su sa strogim ritualizmom klasične katoličke liturgije i po prvi put dali mjesta iskrenim izričajima vjerničkoga puka podižući ih na liturgijsku razinu. Crkveni pjevnici i molitvenici, kao primjerice naša pjesmarica Pjevajte Gospodu pjesmu novu, poprimaju tako vrijednost liturgijskih knjiga. Himnologija kao znanost o religijskim pučkim napjevima dolazi s periferije u središte liturgijsko-znanstvenih razmatranja, ističe mentor rada prof. dr. Albert Gerhards (usp. str. 9). U pozadini obrade teme u ovoj knjizi stoji želja jedne teologije inkulturacije, koja ozbiljno uzima čovjeka u promatranje. Od Drugog vatikanskog sabora "pučka pobožnost" kao skupni pojam za izraz življene vjere Božjega naroda ima priliku da postane sastavni dio liturgije, kojoj na taj način može pomoći u njezinu daljnjem razvitku.

Ova je knjiga uzorna za slična istraživanja ne samo hrvatskih pučkih popijevaka, nego i drugih naroda s biblijskog, teološkog, liturgijskog, lingvističkog i glazbenog aspekta. Svakako treba spomenuti i popratne riječi koje donosi mentor prof. Gerhards: »Ovim radom predstavlja se po prvi put veće

istraživanje o hrvatskoj crkvenoj glazbi na njemačkom govornom području« (str. 10).

Marijan Steiner

Slavka Sente, *Alojz Sente 1935.— 2018.: Bog zna da sam tu i to mi je dovoljno: Biografija*. Zagreb: vlastita naklada, 2018, 128 str.

U Nadbiskupijskom pastoralnom institutu na Kaptolu u Zagrebu, u prepunoj dvorani 7. rujna 2018. predstavljena je knjiga o životu našeg radnika gastarbajtera Alojza Sentea. Knjiga nosi naslov *Bog zna da sam tu i to mi je dovoljno*. Knjigu je napisala dominikanka s. Slavka Sente. Jedan od predstavljača knjige, vlč. Ivan Miklenić, urednik Glasa Koncila, odmah na početku svojega govora rekao je kako je sudjelovao na mnogim predstavljajima raznih knjiga, ali ova knjiga je nešto posebno i jedinstveno. Govori o jednom hrvatskom gastarbajteru koji je više od polovice svojega života proveo u Njemačkoj, gdje je ove godine 2018. i umro u 83. godini života i ondje sahranjen. Knjiga nam predstavlja jednog jednostavnog čovjeka, Hrvata, koji je svoje ljudske i kršćanske vrline kao vjernik laik na poseban način razvio i živio te svjedočio i u stranom svijetu, u Njemačkoj, koja mu je postala druga domovina.

Alojz Sente rođen je 1935. u Martinu Orehovičkom, u Hrvatskom zagorju, kao drugo od devetero djece. Kakvo je vjersko ozračje okruživalo njegovu brojnu obitelj vidi se i po tome što je u toj brojnoj obitelji od devetero djece niknulo čak pet duhovnih zvanja: jedan svećenik, a četiri kćeri postale su redovnice. Dječak Alojz bio je izuzetno talentiran, ali nažalost otac mu nije imao mogućnosti pružiti visoko školovanje. Djetinjstvo mu je relativno rano prekinuto odlaskom u Zagreb na krojački